

Zahvaljujemo se gospođi Emily Vargas-Barón, direktorici Instituta za rekonstrukciju i međunarodnu bezbjednost kroz obrazovanje (RISE Institut), koja nam je pomogla pri izradi programa integriranih centara ranog dječijeg rasta i razvoja u Bosni i Hercegovini.

Posebno smo zahvalni gospođi Elviri Sánchez-Igual menadžerici za komunikaciju iz Svjetskog udruženja edukatora za rano djetinjstvo (AMEI-WAECE), koja je odobrila prevod ovog materijala iz projekta "Učimo živjeti zajedno u miru, od ranog djetinjstva" i njegovo korištenje u integriranim centrima ranog dječijeg rasta i razvoja za roditelje i djecu u BiH.

Prevod i štampu materijala omogućio UNICEF

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE: AKTIVNOSTI SA DJECOM

Osjećajnost se može shvatiti kao sposobnost doživljavanja fizičkih podražaja i to je funkcija koja odgovara nervima i direktno je povezana sa fizičkim procesom percepcije, ali se može shvatiti i kao sposobnost doživljavanja osjećanja i u tom slučaju ona je povezana sa emocijama, osjećanjima čovječnosti i saosjećajnosti i direktno sa svim pojavnim oblicima umjetnosti. U tom smislu ona je u velikoj mjeri povezana sa emocionalnim procesima.

Dijete mora da ima osjećanja u vezi sa stvarima koje ga okružuju jer je to prvi korak ka sposobnosti osjećanja složenijih aspekata ljudske aktivnosti. Ako dijete u veoma ranom uzrastu naučimo da voli kućnog ljubimca – psa ili mačku – to postavlja temelje za razvoj brižnosti i zaštitničkog stava prema životinjama; ako ga naučimo da uzgaja ružu, usadićemo mu ljubav prema prirodi; ako ga podstaknemo da pruži pomoć osobi sa onesposobljenjem, postavljamo temelje za razvoj čovječnosti, saosjećajnosti i spremnosti na saradnju.

Pored toga, ljubav prema muzici, vajarstvu, književnosti i drugim vidovima umjetničkog izraza ima u svojim temeljima mogućnost doživljavanja osjećanja i ganutosti pred nečim viđenim. Sve ovo pokazuje osjećajnost djeteta prema stvarima koje ga okružuju.

Osjećajnost, kao ljudska osobina, ne može stoga da se izgrađuje direktno na pedagoški način, nego kroz aktivnosti koje u svojoj suštini podstiču i pokreću osjećanja, a ne samo znanje, aktivnosti koje treba da budu raznolike i u kojima se uvijek primarno podstiču osjećanja.

Dijete je potrebno od malih nogu učiti da uživa u lijepim stvarima jer to predstavlja osnovu za izgradnju osjećajnosti u širem smislu. Osim toga, ono što razlikuje pedagošku aktivnost čiji je cilj formiranje osjećajnosti od bilo koje druge kognitivne aktivnosti je to što se kod nje razvijaju pozitivna iskustva i što dijete vidno uživa u naučenom.

Aktivnost br. 1 "Kakav sam ja?"

Kratak pregled aktivnosti:

Na početku aktivnosti lutka Solomon priča priču kako bi kod djece podstakao osjećajnost. Drugi dio se sastoji od opisa priče, a nakon toga djeca crtaju stvari koje su opisane i ispričane. Na kraju aktivnosti, djeca se ocjenjuju u grupi.

Ciljevi:

- Naučiti dječake i djevojčice da vrednuju sami sebe u poređenju sa likovima ili malim životinjama u pričama, pjesmicama itd.
- Ispitati koliko su djeca osjećajna prema dirljivim situacijama.

Procedure:

- Pripovijedanje
- Opisivanje
- Pitanja i odgovori

Potrebni materijal:

Niz sličica koje prikazuju radnju priče, tempere, slikarske četkice i materijali za vajarstvo.
Lutka Solomon.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Vaspitač(ica) okuplja djecu i kaže im da će ih posjetiti lutka Solomon zato što ga zanima kakva su djeca. Vaspitač(ica) rukuje lutkom po sopstvenoj želji: na stolu, ispred zastora ili u ruci. Solomon dolazi i obraća se djeci:

"Zdravo, moji mali prijatelji. Došao sam da vam ispričam priču i da vidim kako se osjećate dok je slušate. Radi se o jednoj veoma lijepoj priči i treba da je slušate pažljivo kako biste je mogli razumjeti. Priča se zove "Plava ptica".

Plava ptica

U jednom zabačenom selu usred šume živio je veoma mlad par, u staroj kolibi koja je pripadala mladićevom djedu i baki. Iako je mladić imao sve što mu je bilo potrebno, nije bio sretan i zadovoljan zato što je tako sebi utuvio u glavu uprkos tome što je imao ljubav svoje žene. Jednog jutra ustade i ovako reče ženi:

"Sanjao sam predivan san. U tom snu ukazala mi se plava ptica sreće i ja sam bio izuzetno sretan što je imam. Ona mi takođe reče da ću zauvijek biti veoma sretan ako je pronađem."

Žena se jako rastuži, zato što je mnogo voljela svog muža, ali mu ništa nije rekla. Pakujući stvari u ruksak on joj reče:

"Potražiću plavu pticu sreće. A kada je donesem kući, oboje ćemo biti veoma sretni".

I tako jednog dana on krene u potragu. Hodao je, hodao i hodao, tražeći plavu pticu iz svog sna, ali je nije uspio naći. Proputovao je mnoga mjesta, putovao godinama, i polako je stario dok se jednog dana, umoran od toliko hodanja, nije vratio u svoje zabačeno selo usred šume, veoma tužan jer mislio da će zateći napušteno selo, bez žene koju je mnogo volio."

A kada je ušao u kolibu unutra je zatekao svoju dragu staru ženu. Godine nisu uspjele da izbrišu njezinu ljepotu i nevinost. Sve ove godine ona ga je vjerno čekala! I tek tad je shvatio da se sreća ne nalazi u plavoj ptici koju nikad nije pronašao, nego upravo u ovoj kolibi u kojoj ga je žena čekala sve ove godine.

Nakon što ispriča priču, Solomon će postavljati sljedeća pitanja:

Da li vam se dopala priča o plavoj ptici?

Kako ste se osjećali dok ste je slušali?

Da li ste bili dirnuti?

Šta biste vi uradili: putovali kao mladić iz priče ili ostali kod kuće kao žena?

Kakvi želite da budete kad odrastete?

Drugi dio

Vaspitač(ica) pokazuje slike na kojima su prikazani glavni prizori iz priče "Plava ptica", npr.

1. Koliba u šumi i bračni par koji obavlja svakodnevne poslove.
2. Mladić koji sanja o plavoj ptici.
3. Rastanak – mladić odlazi u potragu za plavom pticom, a njegova žena tužna stoji na vratima i oprašta se od njega.
4. Ostarjeli muškarac se vraća u kolibu.
5. Muškarac i žena se grle nakon toliko godina razdvojenosti.

Djeca će opisati slike. Vaspitač(ica) treba da nastoji da se djeca ne bave opisivanjem detalja, nego osjećanja likova na svakoj slici.

Treći dio

Ovo je umjetnička aktivnost u kojoj vaspitač(ica) poziva djecu da crtaju prizore o priči koju je ispričao Solomon. Na slikama će prikazati sve što ih je dirnulo dok su slušali priču "Plava ptica". Od tih slika, djeca će na kraju napraviti izložbu pod nazivom "Kakav sam ja?".

Četvrti dio

Vaspitač(ica) će u učionici pomenuti priču o plavoj ptici i pokrenuti razgovor u kom će djeca iznositi svoja iskustva, vršiti samo-ocjenjivanje i razgovarati o svojim osjećanjima o bilo kom aspektu svog svakodnevnog života.

Kad se uvjeri da su razumjeli priču i da znaju opisati negativne i pozitivne osobine i uporediti ih sa prethodnim referencama, vaspitač(ica) može svakog dječaka i djevojčicu pitati:

Na kog lika iz priče ličite i zašto?

Kojeg biste lika voljeli da glumite?

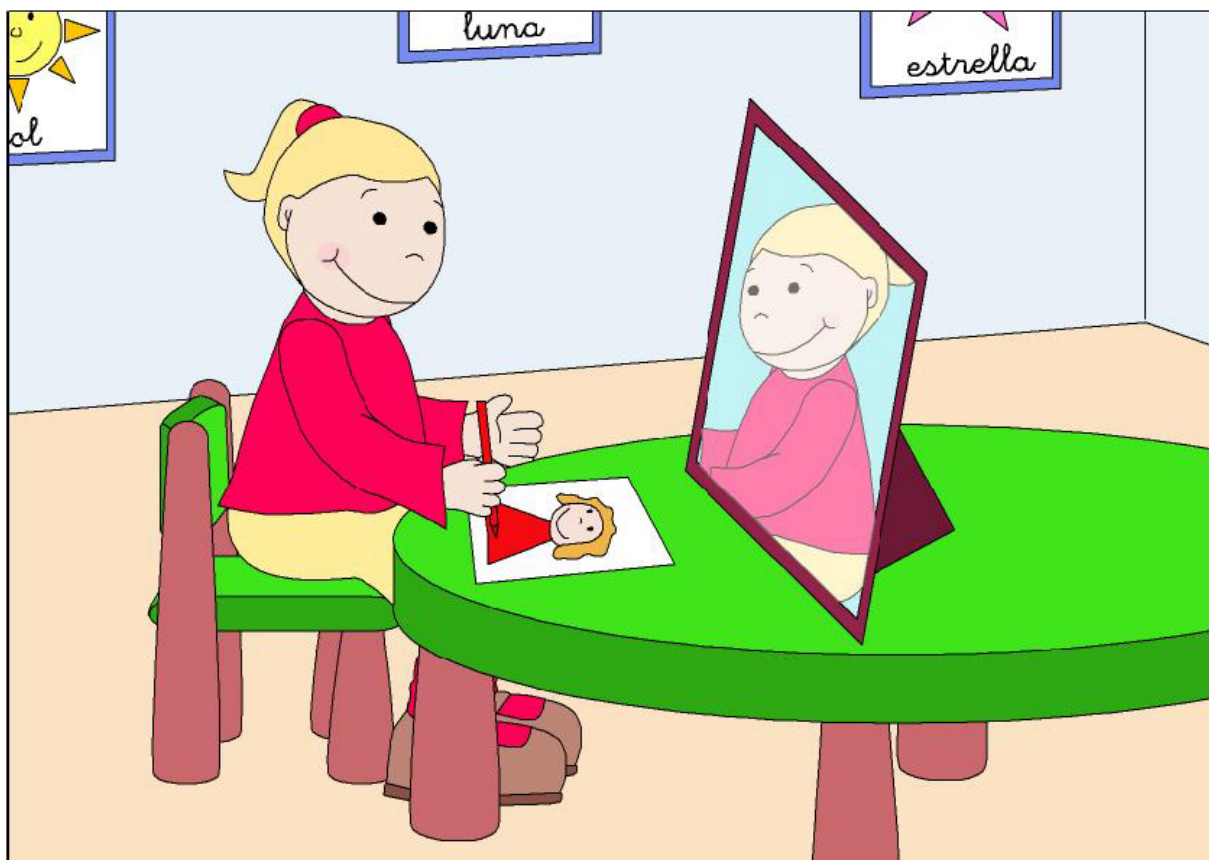
Znate li šta je sreća?

Šta mislite, zašto je mladić otišao ako je bio sretan?

Vaspitač(ica) treba da se postara da svako dijete slobodno odgovara i da im pomogne da izraze zašto misle da se lik iz priče ponašao na taj način, da kažu kako bi se oni ponašali. U tome treba da učestvuju sva djeca, ali ako je potrebno, vaspitač(ica) može naizmjenično da radi sa po pola grupe.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Na početku aktivnosti imali su određenu predstavu o tome šta znači biti sretan.			
Ponudili su prihvatljivu analizu mladića.			
Sa zanimanjem su pratili priču.			
Izjasnili su se da su bili dirnuti tokom različitih aktivnosti u kojima su učestvovali.			
Uspješno su na jednostavan način ocijenili sopstvena osjećanja.			

Aktivnost br. 2 "Nacrtaću kakav/kakva sam"

Kratak pregled aktivnosti:

Ovo je umjetnička aktivnost. U prvom dijelu, djeca crtaju autoportret, u drugom dijelu razgovaraju o svojim radovima, a u trećem dijelu stavljaju radove u album.

Ciljevi:

- Pojačati samo-ocjenjivanje kod djece.
- Naučiti djecu da istražuju svoja osjećanja i iskustva.

Procedure:

- Analiza
- Pitanja i odgovori
- Praktične radnje

Potrebni materijal:

Umjetnički materijali (slikarske četkice, olovke, fluorescentni flomasteri, tempere, listovi papira, tanki karton), foto album. Veliko ogledalo.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Vaspitač(ica) postavlja umjetničke materijale na sto i objašnjava djeci da će crtati sami sebe. Da bi mogli da se nacrtaju, potrebno je da se gledaju u velikom ogledalu. Ako je moguće, djeca treba da rade individualno.

Drugi dio

Vaspitač(ica) kaže djeci da opišu svoj crtež, pomažući onima koji nisu uspjeli da dovrše svoj autoportret. Kad sva djeca iznesu svoje viđenje samih sebe, vaspitač(ica) će stvoriti novu situaciju, a predstaviće ju kroz sljedeće aktivnosti i pitanja:

"Fino, prikazali ste na ovim crtežima kakvi ste, ali do sada ste samo govorili o tome kakvi ste "spolja". Sada ćemo uraditi još jednu aktivnost u kojoj ćete opisati kakvi ste "iznutra". Ako djeca ne razumiju šta je cilj ove aktivnosti, vaspitač(ica) će im navesti neke primjere:

"Ja sam miran/mirna, volim da slušam muziku i bajke."

"Ja sam osjećajan i rastužim se svaki put kad slušam neku tužnu priču."

"Ponekad se razljutim kada me zamole da radim stvari koje ne volim."

U ovoj aktivnosti je važno da djeca samostalno istražuju i opisuju unutrašnje doživljaje i osjećanja. Vaspitač(ica) će objasniti da svako ima "spoljašnjost" i "unutrašnjost" i da djeca treba da nauče kakva su u oba ova aspekta svoje ličnosti.

Treći dio

U ovom dijelu djeca zajedno s vaspitačicom stavljaju svoje crteže u "Grupni album". U album je takođe moguće dodati sliku svakog djeteta. Ovaj album će biti prikazan u nekoj od aktivnosti s roditeljima i može stajati u učionici.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Imali su određenu predstavu o sebi kad su započeli ove aktivnosti.			
Ponudili su zadovoljavajući opis svojih spoljnih karakteristika.			
Mogli su na jednostavan način izanalizirati svoje unutrašnje karakteristike.			
Pokazali su zanimanje za aktivnost i zadovoljstvo nakon što su je završili.			
Na kraju aktivnosti uspješno su ocijenili sami sebe na jednostavan način.			

Aktivnost br. 3
"Da vidimo kakvi smo"

Kratak pregled aktivnosti:

U ovoj aktivnosti djeca igraju igru u kojoj je predstavljeno nekoliko priča o različitim ljudskim osjećanjima: ljubavi, prijateljstvu i razumijevanju. U ovoj igri djeca treba da opišu ova osjećanja i da ih povežu sa sopstvenim iskustvima. Na kraju, u razgovoru analiziraju svoje ponašanje.

Ciljevi:

- Da djeca nauče da kritički analiziraju osjećanja izražena u pričama.

Procedure:

- Igra
- Priče
- Pitanja i odgovori
- Razgovor

Potrebni materijal:

Tekstovi nekoliko priča, kasetofon.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Vaspitač(ica) opisuje igru i organizuje grupu na sljedeći način:

Crvena ekipa, koja se sastoji od troje ili četvero djece, koja će opisati glavna osjećanja u prvoj priči. Plava ekipa, koja se takođe sastoji od troje ili četvero djece, koja će opisati osjećanja u drugoj priči. Ostatak grupe će biti "žiri" ili "sudije" koji će ocjenjivati ekipe.

Pravila igre:

1. Ako ekipa ne zna dobro da opiše osjećanja, priliku dobija druga ekipa.
2. Pobjeđuje ekipa koja sadržajnije i ispravnije opiše osjećanja prikazana u priči.

Vaspitač(ica) će odabrati djeci poznate priče koje su korišćene u prethodnim aktivnostima na druge teme i proširiće ih dijelovima koji će kod djece izazvati razna osjećanja. Na primjer:

"Kad god bi je majka zamolila da opere suđe ili počisti kuću, Marija bi se pretvarala da je bolesna. Mala Marija nije bila iskrena prema svojoj majci. Ali iako je znala da je Marija ponekad vara, majka nije obraćala pažnju na te varke jer je veoma voljela svoju kćerku.

Jednog dana, Marija se stvarno razboljela, ali majka nije obraćala pažnju na nju jer je mislila da se ponovo pretvara. Marija je dugo болоvala dok njena majka nije shvatila da joj je kćerka stvarno bolesna i dala joj lijek."

"Jednog dana Bojan se igrao sa svojom mačkom i polomio maminu porcelansku vazuu. Kad je to ispričao svojoj prijateljici Danijeli, ona mu je predložila da kaže mami da je mačka polomila vazuu, ali kad je mama došla kući, Bojan joj je rekao istinu i ona mu je oprostila.

Danijelu je ganulo Bojanovo ponašanje i zato je obećala da nikad neće lagati roditeljima."

Ove dvije priče su samo primjeri preuzeti iz drugih aktivnosti, a vaspitač(ica) može smisliti sopstvene priče shodno karakteristikama djece u svojoj grupi. Vaspitač(ica) mora voditi računa da smisli priče u kojima će biti moguće analizirati osjećajnost likova.

Drugi dio

Nakon proglašenja pobjednika, vaspitač(ica) će pustiti snimak iz prethodne aktivnosti i djeca će u razgovoru analizirati ponašanje Marije, Bojana, Danijele i Marijine i Bojanove mame. Vaspitač(ica) će pustiti da djeca slobodno iznose svoje ideje i mišljenja, a nakon toga će istaći da je neophodno pokazati najpozitivnija osjećanja ako želimo biti osjećajni, zato što osjećajnost uvijek podrazumijeva ljubav, ljubaznost, iskrenost, razumijevanje i pomoć.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Identifikovali su nekoliko osjećanja u pričama.			
Bila im je potrebna pomoć da identifikuju najvažnija osjećanja u pričama.			
Ispravno su analizirali pozitivne aspekte ponašanja i povezali ih sa nekim aspektima svog svakodnevnog života.			
Bila im je potrebna pomoć da analiziraju ponašanja opisana u pričama.			
Povezali su određena osjećanja sa osjećajnošću.			

Aktivnost br. 4 "Smislimo priču"

Kratak pregled aktivnosti:

Ova aktivnost počinje razgovorom u kom vaspitač(ica) podsjeća djecu na priču o plavoj ptici. Nakon toga djeca smišljaju sopstvene priče o ljudima za koje znaju da su osjećajni.

Ciljevi:

- Razviti kod djece znanje o osjećajnim ljudima.

Procedure:

- Priče
- Pitanja i odgovori

Potrebni materijal:

Kasetofon.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

U neformalnom razgovoru vaspitač(ica) će podsjetiti djecu na priču o "plavoj ptici".

Sjećate li se kako se osjećao mladić kad je odlazio od kuće na početku priče?

Svjetsko udruženje vaspitača u ranom djetinjstvu (AMEI-WAECE)

Tako je, mladić je bio tužan uprkos svoj ljubavi koju je njegova žena osjećala prema njemu. Tada nije bio osjećajan i nije primijetio neizmjernu ženinu ljubav jer je mislio samo na sebe.

Vaspitač(ica) ponovo opisuje mladićevo (neosjećajno) i ženino (veoma osjećajno) ponašanje.

"Sada vas pozivam da sami smislite sličnu priču u kojoj će ljudi biti osjećajni, dobri i puni razumijevanja. To može da bude priča o ljudima koje poznajete ili o likovima iz priča i crtanih filmova ili može da bude potpuno izmišljena."

Za ovaj zadatak djeca treba da budu podijeljena u onoliko grupa koliko vaspitač(ica) smatra da je neophodno. Svaka grupa može da snimi svoju priču na kasetofon, a priče na bi trebalo da budu duže od tri minuta. Djeca mogu tražiti da im vaspitač(ica) pomogne u rukovanju kasetofonom.

Drugi dio

Djeca slušaju priče koje je snimila svaka grupa i zajedno s vaspitačicom ih analiziraju i ocjenjuju.

Vaspitač(ica) treba na kraju aktivnosti da ponovi od čega se sastoji osjećajnost i čime se odlikuju osjećajni ljudi.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Smislili su priče koje pokazuju da znaju kako se ponašaju osjećajni ljudi.			
Bila im je potrebna pomoć da smisle priče koje pokazuju da znaju kako se ponašaju osjećajni ljudi.			
Mogli su na jednostavan način ocijeniti šta je osjećajno ponašanje.			
Imali su poteškoća u ocjenjivanju osjećajnog ponašanja iako su ga uspješno prikazali u pričama koje su smislili.			

Aktivnost br. 5 "Napravimo igrokaz"

Kratak pregled aktivnosti:

U ovoj aktivnosti djeca pripremaju igrokaz sa nekoliko likova. U ovom slučaju radi se o poznatoj priči o "Tri medvjedića". U igrokazu djeca mogu koristiti kostime i druge materijale koji će im omogućiti da vjernije predoče različite likove.

Ciljevi:

- Naučiti djecu da postave igrokaz na scenu sa odgovarajućom intonacijom, naglaskom i promjenom boje glasa.
- Izraziti emocije i osjećanja koje prenosi ovaj igrokaz.
- Senzibilizirati djecu za lijepo umjetničko izražavanje.

Procedure:

- Dramatizacija
- Razgovor
- Pitanja i odgovori

Potrebni materijal:

Tekst poznate priče "Tri medvjedića"; oprema, scenografija i odjeća karakteristična za ovu priču.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

Vaspitač(ica) čita priču dok je djevojčice i dječaci ne nauče. Vaspitač(ica) im pokazuje kako treba da čitaju priču sa odgovarajućom intonacijom, izražajnošću i emocionalnošću.

Nakon toga im dodjeljuje uloge, a zatim slijedi uređenje scenografije. Vaspitač(ica) će imati ulogu naratora u određenim scenama.

Drugi dio

Prikazivanje igrokaza. Moguće je pozvati djecu iz drugih grupa da gledaju igrokaz.

Treći dio

U ovom dijelu djeca analiziraju igrokaz, kako njegovu pripremu i realizaciju (ali ne detaljno) tako i osjećanja koja su izražena i prikazana u njemu, osjećajnost likova itd.

Vaspitač(ica) treba da nastoji da istakne emocionalnost i ljepotu igrokaza kako bi kod djece podstakla formiranje osjećajnosti.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Glumili su dobro i dirljivo.			
Bila im je potrebna pomoć da odglume veliki dio scena u igrokazu.			
Mogli su na jednostavan način da ocijene osjećanja likova.			
Imali su poteškoće u ocjenjivanju osjećajnog ponašanja likova.			
Povezali su osjećajno ponašanje likova sa sopstvenim ponašanjem.			

Aktivnost br. 6

Iskustvo od ključnog značaja za ocjenu bloka "Da li sam osjećajan?"

Kratak pregled aktivnosti:

Ovo je ključno iskustvo za ocjenu ovog bloka aktivnosti. U ovoj aktivnosti dijete će analizirati samo sebe, ocjenjujući sopstveno ponašanje u odnosu na osobinu koja je prezentovana u svim prethodnim aktivnostima (osjećajnost).

Ciljevi:

- Provjeriti da li djeca znaju šta je osjećajnost.
- Provjeriti da li znaju kako se kod njih manifestuje osjećajnost.
- Odrediti da li u svom ponašanju daju prioritet osjećajnosti.

Procedure:

- Analiza
- Sinteza
- Poređenje
- Razgovor

Potrebni materijal:

Slike korišćene u pripovijedanju prethodnih priča, kasetofon.

Razvoj aktivnosti: Prvi dio

U ovom dijelu aktivnosti vaspitač(ica) objašnjava djeci na koji način će vršiti samo-ocjenjivanje. Pri tome treba da vodi računa da u procesu samo-ocjenjivanja ne dođe do negativnih komentara dok svako dijete ocjenjuje samo sebe kako se ne bi potkopalo djetetovo samopoštovanje.

Pošto je uobičajeno da dijete generalno ocjenjuje svoje ponašanje tako što se poredi sa drugom osobom ili likom, moguće je iskoristiti likove iz priča i igrokaza koji su se koristili za tu svrhu. Zbog toga se analiza može uraditi na osnovu ovih poređenja. Na primjer: Mislite li o ljudima oko vas ili se ponašate kao mladić iz priče o plavoj ptici koji misli samo na sebe? Mislite li da je otac Medvjed protestovao zato što je bio veoma osjećajan?

Pokazatelji za ocjenu osjećajnog ponašanje djece:

- Da li posmatraju i uočavaju osjećanja svojih roditelja, djeda, bake, komšija i prijatelja.
- Da li ne haju za osjećanja drugih ljudi.
- Da li su dirnuti lijepim umjetničkim djelom, pjesmom ili dobro urađenim crtežom.
- Da li ih ne privlači cvijeće, životinje i druge prirodne stvari.
- Da li osjećaju sažaljenje prema ljudima sa onesposobljenjem, bolesnom djecom, napuštenim životinjama.
- Da li su dirnuti kada pomognu nekome u nekoj od aktivnosti.

Vaspitač(ica) će voditi aktivnost samo-analize objašnjavajući svakom djetetu pokazatelje o

kojima će govoriti i to na takav način da dijete zna da će govoriti i da može navoditi primjere kako bi lakše objasnilo šta hoće da kaže. Vaspitač(ica) će rezimirati ovaj dio tako što će istaći pozitivna osjećanja koja su djeca pomenula i objasniti im da u svim svojim radnjama treba da pokažu osjećajnost.

Drugi dio

Vaspitačica će slušati djecu i snimke onoga što su djeca rekla tokom samo-analize. Podstaci će dinamičnu sesiju kako bi istakla pozitivne i umanjila negativne aspekte u vezi sa samo-analizom. Važno je pri tome voditi računa da dijete stekne predstavu o tome šta je osjećajno ponašanje, a ne da njim dominira koncept značenja osjećajnosti.

PROCJENA PO KRITERIJUMIMA			
Opservirano ponašanje	Da	Ne	Napomene
Znaju kako se ponašaju osjećajni ljudi.			
Bila im je potrebna pomoć da shvate kako se ponašaju osjećajni ljudi.			
Znali su da na elementaran način ocijene sami sebe u smislu pokazivanja osjećajnosti u sopstvenom ponašanju.			
Bila im je potrebna pomoć da na elementaran način ocijene sami sebe u smislu pokazivanja osjećajnosti u sopstvenom ponašanju.			